

Az énekmester

Zsolt pályája kezdetétől fogva készült arra, hogy egyszer hivatalosan is tanítani fog. Hogy nyelvtanárnő édesanyja példáját, az órák után felszabadultan, vidám mosollyal távozó tanítványokat látta-e maga előtt, netán sok tanulással, előadás- és hanglemeshallgatással elsajátított, biztos technikáját szerette volna feltétlenül továbbadni, ma már nem eldönthető.

Volt időszak, amikor egyszerre két énektanár óráit is látogatta, a Méltóét, azaz Olga néniét és Sípos Jenőét, mégpedig úgy, hogy egyik sem tudott a másikról. Több naplóbejegyzése tanúskodik arról, hogy ha tehetné, meghallgatta az előtte és utána jövőket is. Egy-egy szerepének elsajátítására gondosan készült. Először a kottát vette kézbe, s saját szólama mellett igyekezett az egész darabot végigzongorázni. Csak akkor vette elő a hozzáférhető hangfelvételeket, ha magában már kialakította a szerep megszólaltatásával kapcsolatos elképzeléseit. Figyelt persze az előadóra, hogy ellessesse azt, amit jónak érez és felfigyeljen a csak a szakember számára észrevehető hibákra. Később mély benyomást tettek rá glyndebourne-i tapasztalatai, ahol az előadást irányító karmester az első próbától kezdve „puha”, visszafogott éneklést – a felesleges hangerő kerülését –, a tiszta bel canto dallamformáláshoz elengedhetetlen pontos legatotechnikát kért.

Első, még nem hivatalos tanítványai főiskolásokból (zeneakadémistákból), kezdő énekesekből kerültek ki, akik tanácskéréssel fordultak hozzá. Közéjük tartozott az Operaház későbbi sikeres drámai szopránja, Dobránszky Zsuzsa is. Bár csak rövid ideig vett Zsolttól órákat, barátságuk ezt követően is megmaradt. Az énekesnő jóleső érzéssel emlékezett rá, hogy közös fellépéseik alkalmával Zsolt a takarásból figyelte olyankor is, ha neki hosszabb ideig nem volt jelenése, s egy-egy biztató mosollyal jelezte onnan a jól sikerült megoldásokat.

Énektanárként 1974-ben kapta első felkérését. Ebben az évben vette fel ugyanis az énekszakképzést programjára az immár nyolcadik alkalommal meghirdetett, és mind több jelentkezőt vonzó Nemzetközi Bartók Szeminárium, s a kurzus vezetésére Sándor Judit mellett Zsolt kapott megbízást. A programfüzet meghatározta a képzés célját és feladatait is: ... *Liszt dalainak és Erkel operaáriáinak betanulása mellett a Bartók- és Kodály-dalok megértését és helyes interpretálását* kívánta a hallgatóknak megkönnyíteni.

A Zeneakadémia előcsarnoka

Két héten át, július 20. és augusztus 3. között, napi 2 x 3 órában, délelőtt 11–14, és délután 14–17 óra között zajlottak a foglalkozások, a két tanár felváltva tartotta óráit. A főiskola éppen zajló renoválása miatt a Semmelweis utcai patinás, klasszicista stílusú épületben, az egykori Nemzeti Zenedében zajlottak az órák. Zsolt már ekkor is gyakran maga ült a zongorához, hogy kísérje tanítványait. Tehette, saját szerepeit is zongorajátékával tanulta, sőt, amint már említettük, családi események kapcsán az orgona mellé is leült.

A kurzus sikeresnek bizonyult, Zsolt tanításának pedig hamar híre ment. Így azután soron következő alma-atai és bakui vendégfellépései alkalmával ottani kollégái is megkeresték, segítse egy-egy nehezebb rész megoldását. Bár a próbák szabta idő meglehetősen szorította, szabadidejéből ellopva készséggel állt rendelkezésükre. A jól sikerült előadások mellett magatartása és lefegyverző kedvessége is hozzájárulhatott a *Vecsernaja Alma-Ata* (lényegében az ottani *Esti Hírlap*)

Bende Zsolt és a tanárkollegák a Zeneművészeti Főiskola Ének Tanszékének tablóján, 1975

című lapban megjelent csaknem egész oldalas interjúban kapott „Poet Bende Zsolt”, azaz Bende Zsolt, a költő címhez.

1975-ben hivatalosan is a Zeneakadémia ének tanszakának tanársegédje lett, miközben maga is folyamatosan képezte magát a Méltónál és Sípos Jenőnél! A végzős hallgatók operavizsgáján azután az Erkel Színház széksoraiban ülve együtt hallgatták növendékeik előadását. Ugyanebben az évben felkérést kapott a – hetedik – Rio de Janeiro-i Nemzetközi Énekverseny zsűrijében való részvételre, egyúttal egy mesterkurzus vezetésére. (Zsolt feljegyzései szerint a versenynek magyar résztvevője is volt a basszbariton Gáti István személyében, de nem került a nyertesek közé.)

1976-ban megpályázta és elnyerte a Zeneakadémia adjunktusi állását. Érdekes néhány sort idézni pályázata szövegéből: ... 1955-ben szereztem diplomát, jeles eredménnyel, 1957 óta vagyok a Magyar Állami Operaház rendes tagja magán-énekesi beosztásban. Operaházi munkám során 39 főszerepet és több kisebb szere-

pet énekeltem. Számtalan oratórium- és dalestem volt itthon és külföldön egyaránt. Külföldi útjaim során először a moszkvai VIT-en vettem részt 1957-ben, később a Szovjetunió, Közép- és Nyugat-Európa különböző városaiban vendégszerepeltem. Eddigi legjelentősebb meghívásomat a Glyndebourne-i Festival Operától kaptam, ahol 1967-ben 15 alkalommal léptem fel a ... a Milánói Scala együttesével. Csak a teljesség kedvéért jegyezzük meg, hogy a pályázatban említett 39 szerepet még számos további követte, valamint hogy a Milánói Scala említése Glyndebourne kapcsán alighanem csúsztatás.

Egy évvel később ismét meghívást kapott az immár nyolcadikként jegyzett riói énekverseny zsűrijébe (hivatalosan: Corpo de jurados do 8.o Concurso Internacional de Canto do Rio de Janeiro). Ezúttal feljegyezte a bírálóbizottság további résztvevőit is. Elnöke Helena Oliviera asszony, a verseny életre hívója volt. Tagjai között Zsolt mellett Rolf Liebermann (a Párizsi Opera igazgatója), Ida Huismann (a Brüsszeli Operaház igazgatója), Pável Liszician (baritonista, a Bolsoj Tyeatr tagja), Stanley Sadie (a *London Times* zenei szakírója), Jean Goury (francia zenetörténész, számos operatémájú könyv írója), Pierre Colombo (az Orchestre de Chambre de Genf alapító karmestere, a Suisse Romande rádió

A Rio de Janeiro-i Operaház

Zsolt Rio de Janei-
róban, 1977

igazgatója), valamint Bernard Hansen, a Hamburgi Rádió igazgatója szerepelt. Zsolt a zsűrizés mellett ismét felkérést kapott mesterkurzus tartására, és az ottani Olasz Intézetben önálló koncertet is adott. Ez utóbbin részleteket adott elő a *Juditha triumphans*ból, Schubert- és Liszt-dalokat énekelt, de megszólaltatta a színpadon sohasem alakított *Rigoletto* két monológját („Pari siamo” és „Cortigiani”), valamint a *Bánk bán* bariton változatú nagyáriáját is. Hat ária, tizenegy dal. Kemény munka, de megérdemelt, nagy siker.

Egy Liszt hangverseny szünetében a Zeneakadémián

Szaporodtak az énekversenyek zsűrijébe szóló meghívások. 1978-ban Toulouse-ba, a XXIV. Nemzetközi Énekverseny (XXIV. Concours International de Chant de la Ville Toulouse) bírálói közé szolt a felkérése. Az elnök tisztségét ezúttal a francia zeneszerző, Emmanuel Bondeville töltötte be, tagjai között Lengyelországot Ada Winiarska-Skrzynecka, a Łódźi Konzervatórium professzora, Olaszországot Carlo Alberto Capelli, a Veronai Aréna későbbi szuperintendánsa, Nagy-Britanniát az egykori baritonista, majd ismert énektanár, Walter Grüner képviselte. A bírálók között szerepelt a spanyol karmester Emilio Nunez, a liège-i Vallon Operaház első karmestere és a holland Manus Willemsen is. A felsoroltak nálunk kevésbé ismertek, a névsor azonban jelzi, hogy valóban nemzetközi zsűrit sikerült a szervezőknek megnyerniük. A felkérés azt is jelzi, hogy Bende Zsoltot immár határainkon túl is elismert énektanárként tartották számon.

1984-ben Rixheimbe, Franciaországba szólította meghívás: a 4. Felső-elzászi Nemzetközi Zenei Akadémia (4e Academie Internationale de Musique Haute Alsace) ének-mesterkurzusának vezetésére kapott felkérést. Ezúttal két zenei asszisztens, korrepetitor is segítette munkáját. Az ének mellett több hangszeres

A toulouse-i énekverseny helyszíne

mesterkurzust is indítottak. A zongorakurzus vezetésére Fellegi Ádám, az orgonáéra a francia André Stricker, a gitáréra Christian Chanel kapott felkérést. A klasszikus hangszeres játék mellett jazz-mesterkurzust is szerveztek, ismert francia művészek közreműködésével.

Rixheim is azon települések sorába tartozik, amelyek az idők során gyakran cseréltek országot. Tartozott Németországhoz, de jó ideje Franciaország része. Nem véletlenül írta Zsolt a feljegyzéseiben, hogy ez egy olyan város, ahol mindent franciául írnak ki, de mindenki németül beszél.

1986-ban újra az elzászi Rixheim hangulatos kastélyában rendezett mesterkurzust vezette. E kéthetes rendezvényt hagyományosan a képzésre jelentkezők és a tanárok hangversenye zárta. Zsolt mellett ezúttal Operaházunk két művésze, Mészöly Katalin és Horváth Bálint is a kurzus, majd a záróhangverseny résztvevője volt.

Bende Zsolt hangversenye Elzászban, Rixheim, 1992

Bár hatvanéves korában az Operaházból hivatalosan nyugdíjba vonult, színházán belül és kívül is folytatódtek fellépései, s még több energiával vetette bele magát a tanításba. Szorgalmasan járt külföldre is. 1986-ban részt vett a moszkvai Csajkovszkij énekverseny, 1990-ben a hollandiai Enschedében rendezett énekmegmérettetés zsűrijében. Énektanári munkája elismeréseként ugyanezen évben egyetemi tanári kinevezést is átvehetett.

Számos kiváló énekes volt hosszabb-rövidebb ideig a tanítványa. Így mások mellett Gáti István, Bátor Tamás, Egri László, a Zeneakadémián később tanártársává is váló Polgár László, s mind között talán a legismertebb, Rost Andrea. Ha tehette, ott volt tanítványai egy-egy fontosabb fellépésén, új szerepben történő bemutatkozásán, s egy-egy biztató mosollyal segítette a mindig meglévő drukkk, a megfelelni igyekvő kényszerének enyhítését. Ott volt Rost Andrea első külföldi fellépésekor a bécsi Staatsoperben, s jelen volt a Milánói Scalában történt bemutatkozásakor is.

Hogy mi volt sikeres énektanításának a titka? Nehéz válaszolni rá, hiszen ahány tanár, annyi módszer. Sőt a módszert mindig igazítani kell a tanítvány-

Bende Zsolt

hoz is. Érdemes ezzel kapcsolatban felidézni a pályatárs, számos közös előadás résztvevője, Clementis Tamás operaénekes gondolatait: *Zsolt, mint minden jó tanár – ez esetben énektanár –, hagyta érvényesülni a növendék veleszületett éneklő adottságait. Ha ugyanis ilyen nincsen, akkor igazán nincsen mit tanítani. Emellett azonban volt füle a hibák meghallásához, türelme és rávezetőképessége kijavításukhoz. Kiválóan ismerte mind a női, mind a férfi hangok sajátosságait. Karmestereket is meghaladó módon, kitűnően zongorázott, blattolt, nagy stílusismerettel rendelkezett. Járatos volt mind a barokk, mind a bel canto, mind a 20. századi zene világában. E tekintetben nem igényelt útmutatást, mivel kis túlzással ő maga volt a stílus. Mindehhez bizalmat sugárzó viselkedés, lefegyverző elegancia társult, amelyek elengedhetetlenek ahhoz, hogy a tanítvány elfogadja a mester tanácsait, útmutatását. Több nyelven beszélt, s ha kellett, beszélgetés közben is gond nélkül váltott egyikről a másikra.*

Nem volt a szó szoros értelmében vett pedagógus alkat. Nem tudott hangképzést az alapoktól felépíteni. Azokat tudta irányítani, akik már túl voltak a kezdeti lépéseken. Viszont nagyon jó emberismerő volt. Éppen ezért tudott igazodni tanítványa

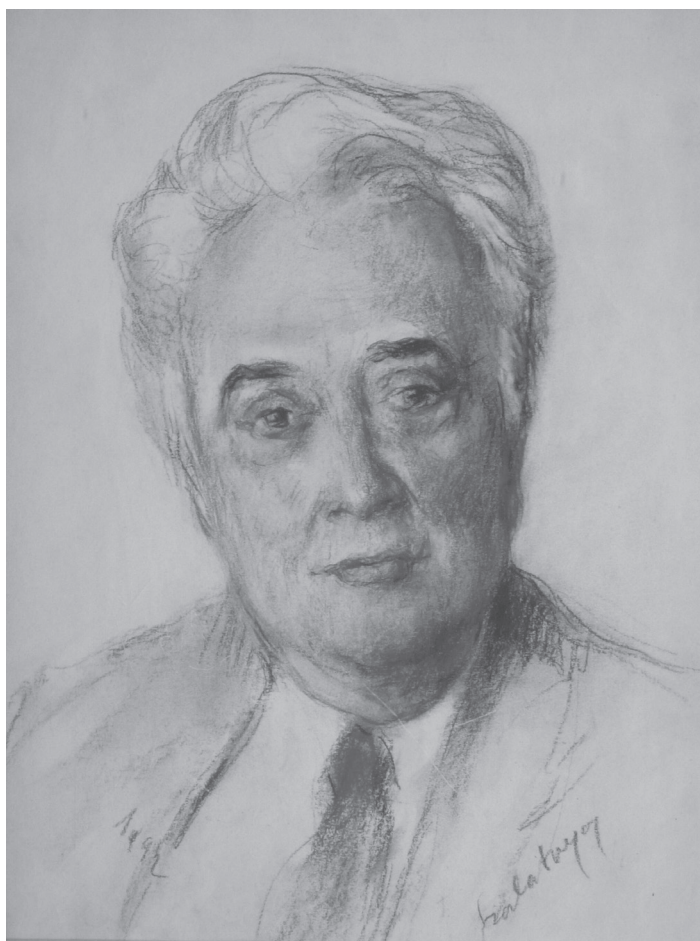
A Magyar Állami Operaház, melynek Bende Zsolt örökös tagja

aktuális hangulatához, állapotához, s ha a szerep már beénekelte volt, tanácsot adni a színpadi megjelenés, a szerep felépítése tekintetében is. Képes volt felismerni, ha nem az ő módszere, szakértelme volt a legjobb segítség az adott növendéknek, s ha úgy érezte, nem alakult ki közöttük a kölcsönös bizalom, sértettség nélkül, jó szívvel adta át tanítását másik, az adott esetben erre általa alkalmasabbnak tartott tanártársának. Vezérelve volt: egy jó énekes mindenkitől tanul, és egy tanárnak ezt hagynia kell, sőt még maga is tanulhat az így ellesettekből.

A tanítást 1997-ben fejezte be (színpadon utoljára 1996. október 31-én lépett fel, a *Fidelio* miniszterét énekelte). Tanítványait Gulyás Dénesnek adta át (aki már 1995 óta ugyancsak az Akadémia énektanára volt). Bántotta, hogy szeretett színháza, az Operaház már nem számít rá, nem tűzik ki újabb előadásokra, noha hanggal, állóképességgel győzte volna. Így minden figyelmével szakmájához fűződő másik „szerelme”, a tanítás felé fordult. Személyes ambíciójának tekintette, hogy növendékei, a hozzá tanácskéréssel forduló művésztársait is beleértve,

sikeres pályát futhassanak be. Különös figyelmet fordított arra, hogy tanítványai mellett énektanítási metódusát is átadja utódjának.

Ha ideje, egészségi állapota engedte, ezt követően is figyelemmel kísérte egykori növendékei, immár kollégái pályáját, s meghallgatta őket újabb szerepeikben, koncertfellépéseiken is. 1998-ban örömmel tett eleget a majki felkérésnek, hogy vezessen énekkurzust a kolostor szomszédságában. Ezt befejezve korábbi utazásai egyik kedvenc helyszínére, a Kanári-szigetekre készült, pihenni, erőt gyűjteni. Már nem jutott el oda. Váratlan halála tett pontot eredményekben és sikerekben gazdag életpályájára. Hetvenkét évet élt.

Egy szép pasztellrajz Bende Zsoltról, 1992